

De bronnen van de Tarot

Wie zich wil oriënteren in de wereld van de tarot, kan flink in de war raken. Al was het alleen al door de enorme veelheid aan spellen, boeken en websites die er te vinden zijn. De variatie in spellen is enorm en allerlei kaartorakels dragen de naam 'tarot', ook al lijken ze in de verste verte niet meer op de originele versies. Is er een grens te trekken tussen wat wel of niet 'tarot' zou mogen heten? Is er een enige echte versie aan te wijzen, ofwel: bestaat of bestond er ooit een soort ideaal prototype?

Als we de boeken raadplegen om antwoord op deze vragen te krijgen, zullen we goed moeten zoeken. In de meeste tarotboeken staat maar heel weinig over de geschiedenis van het spel en wat we vinden, is vaak niet meer dan het klakkeloos napraten van illustere voorgangers. Wie zijn die voorgangers en hoe leven ze voort in het huidige beeld dat we van de tarot hebben? Een gedegen onderzoek van deze vragen brengt heel wat mystificaties om zeep, maar zal ons ook dichterbij brengen bij wat de tarot dan wèl is.

Speculaties

Laten we eerst maar eens de meest hardnekkige speculatie omtrent de oorsprong van de tarot onder de loep nemen: dat klaart de lucht. Aan het einde van de 18e eeuw kwam Court de Gebelin met de theorie dat de tarot uit Egypte afkomstig zou zijn. Dat paste goed in die periode in Frankrijk, want de belangstelling voor Egypte was groot. De hiërogliefen kon men nog niet lezen en de historische kennis van Egypte stond nog op een laag peil, zodat de fantasie - niet gehinderd door kennis - zijn gang kon gaan. Hoewel Court de Gebelin niet in staat was om zijn beweringen te onderbouwen, werd zijn theorie moeiteloos overgenomen door Etteilla, Eliphas Levi en Papus, die in de 19^e eeuw de tarot verbonden met niet alleen Egypte, maar ook met de kabbala, het hermetisme en andere esoterische stromingen. Hun werk, we komen er nog op terug, is nog altijd de basis voor veel van de huidige visies op de tarot. Wonderlijk genoeg produceerden zij alleen theorieën die de bestaande tarot moesten verklaren, maar creëerden zij vrijwel geen nieuwe versies. De overeenstemming was algemeen: allemaal gingen ze uit van de Tarot de Marseille en hoewel ze in hun fantasie de tarot in Egyptische mysteriën een centrale rol zagen spelen, vroegen ze zich niet af wat dan

wel de geschiedenis van de Tarot de Marseille zou zijn. Een uitzondering vormt het spel dat Etteilla ontwierp, maar dat was buitengewoon ondoorzichtig en week op zoveel onbegrijpelijke punten af van de bekende tarot, dat het nu alleen nog als curiositeit wordt beschouwd en terecht, want het spel getuigt van een smakeloze oppervlakkigheid. De schakel tussen wat ik zal noemen 'de Franse School' van Court de Gebelin, Levi en Papus en onze tijd wordt gevormd door de orde van de Golden Dawn in Engeland, die aan het einde van de 19^e eeuw werd opgericht vanuit een rozenkruisersorde en die illustere namen als Israel Regardie, Aleister Crowley en Arthur Waite voortbracht. Alledrie hebben zij een tarotversie ontworpen, die voortbouwde op de theorieën van de Franse School. De spellen van Crowley en Waite (bekend als de 'Rider Waite tarot') zijn tot in deze tijd toonaangevend. Als je andere en meer recente versies van de tarot bekijkt, blijken ze meestal een variant te zijn op één van deze spellen. Het zou mij niet verwonderen als velen de Rider Waite versie beschouwen als 'de' tarot. Toen ik in 1971 de tarot ontdekte, was de zwart-wit versie van de Rider Waite (helaas niet meer beschikbaar) het enige spel dat normaal te koop was. Voor andere versies moest je in musea, antiquariaten of bibliotheken zijn. Arthur Edward Waite speelt in de geschiedenis van de tarot een sleutelrol. Hij wordt ook nu nog als een autoriteit beschouwd op het gebied van de esoterie en het occultisme. Waite was een zeer belezen man en gedurende heel zijn leven betrokken bij verschillende vrijmetselaars- en rozenkruisersordes. In het begeleidende boekje bij de uitgave van zijn spel, 'The Pictorial Key to the Tarot', onderzoekt hij op vrij degelijke wijze de geschiedenis van de tarot en ontzenuwt de Egyptische speculaties van de Franse School afdoende. Latere onderzoekers bevestigden zijn bevindingen. Dat idee kunnen we dus loslaten. Een andere speculatie is dat de tarot door de zigeuners vanuit Azië naar Europa gebracht zou zijn. In de fantasie van Papus, beschreven in zijn 'Tarot des Bohémiens', waren de zigeuners de 'missing link' tussen Egypte en Europa. Helaas voor hem klopt daar niets van. Drie onderzoekers, Decker, Depaulis en Dummett, hebben dat in 'A Wicked Pack of Cards' afdoende aangetoond. Om het rijtje compleet te maken: er is ook al beweerd dat de tarot afkomstig zou zijn uit Atlantis. Het wachten is op een channeling waarin vertegenwoordigers van Sirius of de Pleiaden de tarot claimen als hun schepping.

De feiten

Inmiddels zijn de meer serieuze tarot-onderzoekers het er wel over eens, dat de eerste versies van de tarot in de 15e eeuw in Italië zijn verschenen. Van vóór die tijd is er geen enkel bewijs dat de tarot al bestond. De eerste versies waren nog niet éénvormig. Het aantal kaarten verschilde nogal, evenals de namen van de kaarten. Het eerste complete spel met 78 kaarten en een onderverdeling in een Grote Arcana (22 kaarten) en een Kleine Arcana (4 x 14 kaarten) was waarschijnlijk de Visconti tarot, die ook nu nog verkrijgbaar is. Het was een geschenk ter gelegenheid van een huwelijk dat twee rijke en machtige families in Milaan, de Sforza's en de Visconti's, met elkaar verbond.

De Italiaanse stadsstaten waren in die tijd bijzonder welvarend. Men kon het zich veroorloven om kunstenaars en ambachtslieden in dienst te nemen om de glorie van de steden te verhogen. De eerste spellen zijn dan ook bekend geworden door de plaatsen waar ze vandaan kwamen: Florence, Bologna, Ferrara, Milaan. De uitvinding van de boekdrukkunst in dezelfde periode is voor de geschiedenis van de tarot een belangrijk gegeven, want door het drukken van de kaarten kwamen ze beschikbaar voor het volk, dat

meestal niet kon lezen en schrijven maar wèl plaatjes kijken. In korte tijd werd de tarot bijzonder populair als gezelschapsspel en gokspel. De kaarten vonden ook in het buitenland gretig aftrek, vooral in Frankrijk. De reactie bleef niet uit. Van de bisschop van Siena weten we dat hij vurig predikte tegen het spel. In Engeland werd het zelfs verboden. Misschien dat kaarten als 'de Pausin' en 'de Duivel' de kerk niet welgevallig waren, maar we moeten hierbij niet denken aan een principiële strijd tussen de kerk en de één of andere doctrine van de tarot. In de eerste plaats ging het om de bestrijding van de tarot als gokspel en als zodanig werd het dan ook gebruikt. Er zijn geen aanwijzingen, dat de tarot verbonden was met een geheim genootschap of iets dergelijks. En voorzover bekend kwam het gebruik van de tarot als orakel pas in de 19^e eeuw onder invloed van Etteilla op gang.

Ontnuchterende feiten dus. Het mysterie van de tarot als weergave van esoterische principes of als waarzegmethode is er later in gebracht, of er in herkend, door mensen met veel fantasie en weinig oog voor de werkelijke geschiedenis. De vertegenwoordigers van de Franse School gingen zoals gezegd uit van de Tarot de Marseille als het 'prototype', terwijl ze met enig historisch besef hadden kunnen weten dat de Tarot de Marseille een uitwerking is van eerdere Italiaanse versies. Aleister Crowley noemde zijn spel 'het boek van Toth', verwijzend naar de Egyptische god, die een tegenhanger was van de Griekse Hermes. Hij beweerde ook, dat hij in geestelijk contact stond met oeroude Egyptische wijsheidsbronnen. Terwijl hij toch heel goed kon weten dat de theorieën van de Franse School op drijfzand berustten! Allemaal speculatie, wilde slagen in de lucht, doodgewoon boerenbedrog, geheimzinnigheid om de eigen onwetendheid te maskeren? Of zit er toch iets in die speculaties, al zijn ze feitelijk onjuist?

Renaissance en Neoplatonisme

We weten dus niet wie in de 15^e eeuw de eerste tarot-ontwerpers waren en waar ze zich op gebaseerd hebben. In die tijd werkten kunstenaars nog vooral in opdracht en hadden ze dus niet zoveel te zeggen over de inhoud en het doel van hun werk. De opdrachtgevers konden kerken zijn, politieke kopstukken of rijke handelslieden. In de stadsstaten van Italië heerste in die tijd een dynamisch klimaat. Er was veel handel in het gebied van de Middellandse Zee. Hier was het voor eerst dat kooplieden en bankiers een macht verkregen, die kon wedijveren met de traditionele adel en de kerk. Waarschijnlijk door de vele contacten met Byzantium en andere delen van het Nabije Oosten, maar zeker ook door de kruistochten in de eeuwen daarvoor, groeide de belangstelling voor de klassieke periode van de Griekse beschaving. Vandaar de naam 'Renaissance', de wedergeboorte van de klassieke wetenschappen en kunsten. De erfenis van die periode was vooral bewaard in Byzantium, het centrum van de grieks-orthodoxe kerk, maar ook in de islamitische cultuur. Vele klassieke werken werden naar Italië gehaald en vertaald. Aan de eerste universiteiten in Europa vanaf de 12^e en de 13^e eeuw werd Aristoteles nog gezien als de grootste filosoof, in de Renaissance kwamen Plato, Plotinus en Pythagoras meer in de belangstelling te staan.

In dezelfde periode werden de imposante kathedralen in Europa gebouwd. Het idee achter de kathedralen was om de hemelse orde zichtbaar te maken. Dit is een uiting van de geboeidheid die er was om het goddelijke plan op aarde te verwezenlijken. Daarom was Plato en vooral zijn navolger Plotinus zo interessant: de filosofie dat er een goddelijke wereld bestaat van 'ideeën', waarvan de zichtbare werkelijkheid een afspiegeling is. Het is een wereldbeeld dat uitgaat van eenheid en integratie. Alles komt voort uit één universele bron en dus hangt alles met alles samen. De tijd kenmerkt zich door allerlei stoutmoedige pogingen om die hemelse orde in kaart te brengen. Raymond Lull ontwierp in de 14e eeuw

een kosmologisch systeem, dat de absolute grondslag van God en zijn manifestaties in kaart moest brengen. Hij streefde ernaar om de drie grote religies – jodendom, islam en christendom - onder één gemeenschappelijke noemer te brengen. In de 13e eeuw was er in Spanje een opbloei van de kabbala, een mystieke stroming binnen het jodendom, die zich eveneens bezighield met het in kaart brengen van de hemelse sferen en hun manifestaties op aarde. In de Renaissance ontdekten ook de Europese christenen de kabbala en zij zagen er een mogelijkheid in om de gemeenschappelijke wortels van jodendom, islam en christendom bloot te leggen. Zo ontstond er een christelijke versie van de kabbala. In de geschriften, toegeschreven aan Hermes Trismegistos, vond men ook al zo'n universele bron van wijsheid. In de dom van Siena, bekend door de prachtige vloermozaïeken, is er een afbeelding, waarin Hermes Trismegistos Mozes onderwijst. De boodschap is duidelijk: Hermes Trismegistos is de oorspronkelijke leraar, die aan de wieg stond van het jodendom en indirect van het christendom en de islam.

Je zou het neoplatonisme kunnen omschrijven als een poging om God, kosmos en mens te integreren in één allesomvattend zinvol systeem. God emaneert ('vloeit uit') in de kosmos middels opeenvolgende stadia van manifestatie. In zo'n systeem hangt alles met alles samen door middel van 'correspondenties'. De gemeenschappelijke noemer van die correspondenties moet dan worden uitgedrukt in een aantal essentiële categorieën. Voor de kabbalist zijn dat de Hebreeuwse letters, voor de astroloog zijn dat de sterrenbeelden en de planeten. Anderen zochten de samenhang, in navolging van Pythagoras, in de getallen. En bijna overal vind je de leer van de vier elementen (vuur, aarde, lucht en water) terug. De mens is in wezen ook een emanatie van God, maar in het lichaam deel van de gemanifesteerde materie. De taak van de mens is nu om zich zijn goddelijke oorsprong te herinneren en 'terug te keren'. De Renaissance was een periode van optimisme. De mens werd gezien als het centrale punt in de schepping, omdat de mens zowel in verbinding staat met het goddelijke als met de aardse materie. Men hield het voor mogelijk, dat de mens niet alleen in zichzelf zijn goddelijke aard zou realiseren, maar tegelijk ook het verborgen goddelijke uit de materie zou kunnen bevrijden.

De Tarot

Na deze omzwervingen kunnen we terugkeren naar de tarot. De reeks kaarten van de Grote Arcana beschrijft de 'neerdaling' van de mens in de stof, zijn transformatie en zijn uiteindelijke bevrijding. We vinden er de vier elementen, de symboliek van de getallen, de samenhang tussen menselijke en kosmische sferen, het optreden van engelen en vele andere elementen, die rechtstreeks samenhangen met de neo-platonistische visie. Al in de eerste spellen in Italië zijn die invloeden zichtbaar, al zien we nog geen samenhangend systeem.

Nu wordt het ook begrijpelijk dat de vertegenwoordigers van de Franse School zich met groot enthousiasme stortten op de kabbala, Plato, Hermes Trismegistos en verwante stromingen. Ze waren op wat naïeve wijze op zoek naar de 'code', die alles zou verklaren. De één na de ander kwam met onthullingen van geheime geschriften en mysterieuze genootschappen, waarin de enige ware kennis werd bewaard en verre gehouden van het volk, dat toch maar misbruik zou maken van een wijsheid waar ze nog niet aan toe waren. Triomfantelijk kwamen ze met grote theorieën op basis van weinig kennis en veel creatieve verbeelding. Als je hun speculaties letterlijk neemt, stort het systeem al snel in elkaar, maar als je ze volgt in de geest van hun pogingen, zaten ze er niet ver naast. Jammer dat hun pretenties zo kritiekloos zijn overgenomen als onfeilbare systemen. Ook in de huidige

tarotversies zien we op de kaarten Hebreeuwse letters, astrologische symbolen en dergelijke, die suggereren dat er een allesomvattend kloppend systeem is van correspondenties. Dat is wat te hoog gegrepen. Maar de wezenlijke gedachtegang is niet onjuist. De vraag blijft over wat we nu nog kunnen met zulke systemen van correspondenties. Als alles verklarend systeem hebben ze grote gebreken en dat is dan ook de reden waarom de tarot als voorspellend orakel een beperkte waarde heeft. Toch zal iedereen, die zich serieus met de tarot, de kabbala of de astrologie bezighoudt, zich niet kunnen onttrekken aan de waarneming, de ervaring of het inzicht, dat er inderdaad een zinvolle samenhang is. Wat dat voor samenhang is en hoe we die zinvol kunnen begrijpen en toepassen, is dan een bijzonder wezenlijke vraag. Die vraag is door onze illustere voorgangers van de Franse School en de Orde van de Golden Dawn wèl aangeroerd, maar niet zo volmaakt beantwoord als ze zelf suggereerden.

Alles hangt met alles samen en niets is toeval: dat te weten en te ervaren is niet zo moeilijk. Maar het willen verklaren van de samenhangen en de wondere wegen van het lot met behulp van simpele codes is een illusie. Het getuigt ook van een gebrek aan respect voor het mysterie van het leven. En vooral: de suggestie van de volmaaktheid van een systeem of code wekt valse verwachtingen bij de velen die in de tarot geïnteresseerd zijn vanuit een behoefte aan simpele antwoorden en adviezen. Omdat zowel bij veel 'vragers' als bij veel 'aanbieders' deze illusie wordt gekoesterd, blijft de mist lang hangen.

Veel van het materiaal voor dit artikel is meer uitgebreid terug te vinden in 'De Levende Tarot'.